

The model of Islamic governance based on the second step of the Islamic Revolution

Karimi Kalimani Mojtaba
Seyed Javad Amini
Ebrahim Mahmoudzade
Seyed Mahdi Farahi

Abstract

Moving on to good governance system is one of the concerns of the Islamic system. The Islamic Revolution disrupted the bipolar system of the world and the emergence of the idea of a new governance system, of which God is the ruler. This system has based its principles and frameworks on Islamic ideology, on the basis of which ideals, goals, programs and policies are designed and implemented. In this research, the method of explaining the Islamic sovereignty and the requirements set forth in the statement of the second step of the Islamic Revolution has been used. This system has based its principles and frameworks on Islamic ideology, on the basis of which ideals, goals, programs and policies are designed and implemented. The result of this research is the model of Islamic governance in the second forty years of the glorious life of the Islamic Revolution with a description, goals and indicators of Islamic governance in the second step. To make the path to a new Islamic civilization clearer and safer.

Keywords: Model, Islamic governance, public policy, the second step of the Islamic Revolution, the new Islamic civilization

الگوی حکمرانی اسلامی مبتنی بر گام دوم انقلاب اسلامی

مجتبی کریمی کلیمانی^۱

سیدجواد امینی^۲

ابراهیم محمودزاده^۳

سیدمهدی فرحی^۴

۱ دانشجوی دکترای مدیریت راهبردی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، تهران

۲ استادیار دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، تهران

۳ استاد دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران

۴ جانشین وزیر دفاع

چکیده:

حرکت به سمت حکمرانی مطلوب یکی از اهداف عالیه نظام اسلامی است. انقلاب اسلامی، باعث برهم خوردن نظام دو قطبی جهان و ظهور ایده جدید حاکمیت جدیدی گردید که حاکمیت را از آن خداوند می‌داند. این نظام اصول و چارچوب‌های خود را بر اساس ایدئولوژی اسلامی بنا نموده که آرمانها، اهداف، برنامه‌ها و سیاستگذاری‌ها بر مبنای آنها طراحی و اجرا می‌گردد. در این پژوهش از روش تحقیق توصیفی برای توضیح حاکمیت اسلامی و الزامات مطرح شده در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی استفاده شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات از روش مطالعه اسناد و مدارک و روش‌های متقن در نتایج حاصله از سایر پژوهشها استفاده گردیده است. حاصل این تحقیق الگوی حکمرانی اسلامی در چهل سال دوم حیات شکوهمند انقلاب اسلامی با تشریح، اهداف و شاخصهای حکمرانی اسلامی در گام دوم است. تا مسیر رسیدن به تمدن نوین اسلامی آشکارتر باشد و مطمئن‌تر طی شود.

کلمات کلیدی: الگو، حکمرانی اسلامی، سیاستگذاری عمومی، گام دوم انقلاب اسلامی، تمدن نوین اسلامی

مقدمه (شامل بیان مساله و ضرورت پژوهش): آنچه امروز موجب تفاوت و امتیاز جمهوری اسلامی ایران از دیگر کشورهای جهان شده است، تلاش این نظام برای تحقق اسلام ناب در ساحت‌های مختلف حیات فردی و اجتماعی و حرکت بر مدار اسلام است. مدعای اصلی انقلاب اسلامی ارائه سبک جدیدی از زندگی، حکومت و حکمرانی است که در هدف و خط‌مشی‌های جامعه و حاکمیت، شیوه‌ها و روش‌های حکمرانی، نقش و مشارکت مردمی، نظامات اداری، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و مانند آن، قوانین الهی و روح معنوی اسلام حاکم است و انتظار از نظام اسلامی آنست که بر مبنای آموزه‌های اسلام حرکت کند. این انتظار زمانی قابل تحقق است که الگوی مطلوب حکمرانی بر اساس مبانی اسلامی تدوین گردد و سپس معیارها و شاخصهای تحقق آن در مسیری بنام گام دوم (حیات چهل سال دوم انقلاب) مشخص شود. الگوی حکمرانی اسلامی با توجه به مقدمات و محدودیت‌های دوران موجود و تجارب بشری و البته مطلوبیت‌ها و خواسته‌های اسلام شکل خواهد گرفت. [۵]

حرکت به سمت حکمرانی مطلوب یکی از دغدغه‌های نظام اسلامی است. انقلاب اسلامی، یک ایده جدید حاکمیتی بود که بدون هیچ‌گونه تجربه‌ای در سده‌های اخیر و فقط با تکیه بر اندیشه حکمرانی رسول اکرم (ص) و امام علی (ع) که متأسفانه جامعه امروز کمتر از آن اطلاع دارد یا مسئله‌های خود را در چارچوب منفعت عامه تعریف نمی‌کند و بعضاً شاهد رهاسازی و یا رفع تکلیفی در برخی از سیاست‌ها می‌شود، بنیان‌گذاری شده و البته توانسته است موفقیت‌های بی‌بدیلی را به دست آورد. در شرایطی که دشمنان انقلاب اسلامی در حد اشباع شده علیه انقلاب اسلامی فعالیت خود را به انجام رسانده‌اند، نظام جمهوری اسلامی ایران همواره با اقتدار در مقابل این هجمه‌ها ایستاده است، این هجمه‌ها نه تنها نتوانسته نظام را درگیر حاشیه کند، بلکه حرکت پیشرونده آن سبب شده است انقلاب اسلامی به مرکز گفتمان حکمرانی انقلابی تبدیل شود. از این رو به دلیل قوت و قدرت نظام اسلامی در حرکت‌های انقلابی، پذیرش سخن و نظریه انقلاب در جهان، انگیزه‌های جویای حقیقت و تقابل با کفر و استکبار را بیدار کرده و آنها را پروانه‌وار بر گرد انقلاب اسلامی به حرکت در آورده است. دشمنی ریشه‌ای آمریکا با انقلاب اسلامی ناشی از همین حرکت‌هاست. اگر چه دشمن تلاش می‌کند با حرکت‌های ایدئایی در سراسر جهان، جمهوری اسلامی را درگیر حاشیه‌های متعدد کند؛ اما جهت‌گیری کلی انقلاب اسلامی در حکمرانی انقلابی خود با رهبری مدبر به مسائل مهمی نظر دارد که نه تنها این حاشیه‌سازی‌ها نمی‌تواند آن را متوقف و سرگردان کند؛ بلکه اولویت‌مسائلی مانند استقلال ملی، الهی بودن حکومت، مردمی بودن و ظلم‌ناپذیری را هیچ‌گاه از دستور کار خود خارج نمی‌کند و بلکه بر مداومت آنها اصرار بیشتر می‌کند و در مواقع حساسی آن را یادآوری می‌کند همانند نقطه عطفی که بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در بهمن

۹۷ به عنوان یک نسخه کامل ادامه حیات انقلاب را با تشریح وضعیت گذشته، دشمن شناسی و یادآوری جایگاه رفیع امروز ایران اسلامی تضمین می نماید.

از اینرو در خصوص نوع و کیفیت حکمرانی در کشور اسلامی که مبتنی بر گام دوم باشد مفاهیم و مواضع را می توان به سه دیدگاه تفکیک نمود: اول، برخی از روشنفکران جدید حکمرانی اسلامی را همان حکمرانی مسلمین می دانند. به نظر ایشان وقتی توسط گروهی در یک جامعه مسلمان، حکمرانی صورت گیرد، می توان به این حکمرانی قید اسلامی را افزود و سایر افزودنی ها جایگاهی ندارند. دوم، برخی دیگر از اندیشمندان بر اساس نگاه حداقلی به دین و ولایت فقیه به مقولات و موضوعات می نگرند. در نظر این افراد، حکمرانی اسلامی در شکل تام خود نمی تواند وجود داشته باشد و اصلاً دین اسلام سخنی در موضوعات متنوعی که در حوزه حکمرانی وجود دارد، نداشته و نخواهد داشت. سوم، برخی دیگر از اندیشمندان دینی، بر اساس نگاه حداکثری به آموزه های دینی، موضوعاتی را که بر اساس چنین آموزه هایی مورد تحلیل قرار گیرد، با قید اسلامی مشخص می سازند. به باور این افراد، دین اسلام، آیینی کامل و شامل کلیه نیازهای انسان اعصار مختلف می باشد. در این نگاه با این که بسیاری از آموزه های جزئی در دین مطرح نشده است، ولی اعتقاد بر این است که با تحلیلی که مبانی و مقاصد مکتب در اختیار فقیه قرار می دهد، می تواند احکام و مقررات خرد را شناسایی کند. نظامی که در آن، دین و شریعت مبنای اصلی اداره امور جامعه باشد و قوانین بشری در تطابق با قوانین الهی تهیه و تنظیم شود، نظام دینی است. بر این اساس گام دوم انقلاب اسلامی که در آغاز دهه پنجم انقلاب اسلامی با نگاه به جایگاه چهل سالگی در فرهنگ اسلامی از سوی رهبر معظم انقلاب صادر شد، در واقع یکی از اسناد مهم راهبردی نظام در مسیر حرکت رو به آینده است. در بیانیه گام دوم انقلاب، رهبر حکیم انقلاب اسلامی با خطاب قرار دادن ملت ایران، به ویژه جوانان پرورش یافته در دامن انقلاب اسلامی، منشور حرکت نظام اسلامی را با محوریت نیروی انسانی مؤمن و با هدف روشن و آرمان بزرگ برپایی تمدن نوین اسلامی، ترسیم کردند و ویژگی هایی را برای آن برشمردند که از جمله می توان به مشارکت حداکثری مردم در خدمت رسانی، سنگین کردن کفه عدالت در تقسیم امکانات عمومی، افزایش معنویت و اخلاق در فضای عمومی جامعه و... اشاره کرد. با این تعریف به نظر می رسد استوارترین گزینه ای که می توان بر اساس آن به طرح نظریه حکمرانی اسلامی پرداخت، دیدگاه سوم است یعنی برای حکومت داری می بایست با اولویت نگاه به دین برای روشنگری و مشخص نمودن مسیر نسبت به مقتضیات سیاست گذاری کرد. [۳]

یکی از نیازهای اساسی برای حرکت در مسیر گام دوم انقلاب و تحقق حکمرانی اسلامی، شناخت و انطباق اهداف و شاخص های این دو مقوله است. آموزش تفکر راهبردی به مدیران جوان، انقلابی و واگذاری مسئولیت ها به آنها، در کنار بهره گیری از تجارب موفق گذشته، مدیریت کشور را آماده یک خیز بلند در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی خواهد کرد. اما باید دانست که تمدن نوین اسلامی یک تمدن منزوی و بدون تعامل با جهان نیست، بلکه می خواهد آینده ای بهتر برای تمام جهانیان بسازد. این جهان بهتر، در اولین گام نیازمند امنیت و ایجاد فضای مناسب برای شکوفایی استعداد های خدادادی انسان است که در سایه صلح و عدالت تحقق می یابد، در واقع شاخص مشترک در گام دوم و حکمرانی اسلامی است. [۲]

نهادسازی یکی از ضرورت های هر نظام تحول خواه است. واقعیت امر این است که حرکت بر مبنای چشم انداز جمهوری اسلامی ایران بر اساس مانیفست گام دوم انقلاب، حذف برنامه های حاشیه ای و بدون اولویت و تبدیل ساختارهای سنگین و غیر کارآمد مدیریتی به ساختارهای کارآمد و چابک، متناسب با نیازهای تمدنی جدید در تمام زمینه ها یکی دیگر از الزامات حکمرانی اسلامی است. بی تردید در الگوی سیاست گذاری عمومی ایران که با ترکیب عقلانیت، مصلحت و مشورت آمیخته است، ساختارهای جدید مدیریتی، پرهیز از اشرافی گری، سرمایه گذاری روی نظام آموزشی کشور و

تربیت نسل قانون مدار و فعال در عرصه کار و تلاش و معتقد به تحقق صلح عادلانه در جهان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تمدن نوین اسلامی، نیازمند جامعه پرنشاط و دارای روحیه مثبت نگر است. امید به آینده در کنار تلاش و کوشش جمعی برای ایجاد ارزش افزوده در تمامی حوزه‌های اقتصادی و رونق فضای کسب و کار صادقانه، می‌تواند جامعه را به یک واحد فعال و پرنشاط برای ایجاد ساختارهای متناسب با تمدن نوین اسلامی و همچنین پیشبرد اهداف حکومت اسلامی در جهان کمک نمایند.

این است که ایجاد محیط کسب و کار صادقانه، اعتماد عمومی را به مدیریت کلان و سطوح پایین تر آن افزایش می‌دهد و این اعتماد می‌تواند تضمین کننده موفقیت بسیاری از برنامه‌های راهبردی گام دوم انقلاب برای حاکمیت در عرصه داخلی و بین‌المللی باشد. این نکته به معنای آن است که ظرفیت جذاب ملی و فرهنگ غنی اسلامی، به عنوان یکی از سرمایه‌های مهم تولید قدرت نرم حکمرانی اسلامی، می‌تواند افکار عمومی جهانی را متوجه پیام‌های سعادت بخش و خیر خواهانه تمدن نوین اسلامی نماید و آن را در دل ملت‌ها نفوذ دهد. بی‌شک، حکمرانی اسلامی و قابلیت‌های امت اسلامی در کنار بهره‌گیری از توانمندی‌های دفاعی، عمومی و تبیین گفتمان صلح عادلانه با بهره‌گیری از گفتمان دیپلماتیک تأثیرگذار، بهترین و سریع‌ترین راه تحقق اهداف و چشم‌انداز گام دوم انقلاب اسلامی است که رهبر معظم انقلاب ترسیم کردند و آخر این مسیر، اعتلای عظمت و اقتدار دین مبین اسلام در سایه آموزه‌های اصیل قرآنی و نوید بخش صلح و عدالت برای ملت بزرگ ایران، جهان اسلام و همه انسان‌های حق طلب خواهد بود چرا که به فرموده مقام معظم رهبری «حکومت علوی بشر را به عدالت، آرامش، ایمان به معنویت، صفا و برادری، صلح و دوستی حقیقی می‌رساند.» [۱۰]

مفهوم شناسی :

الگو : واژه Pattern به معنای، الگو، انگاره، شکل و نمونه، قالب، طرح، منوال و نقش در نظر گرفته شده است. این واژه در معانی متعددی به کار رفته است. در تعریفی ساده از الگو می‌توان گفت، الگو یا مدل، نمایش نظری و ساده شده از جهان واقعی می‌باشد. (دهقان، ۱۳۸۶، ص ۶۵). اصطلاح الگو را انسان‌شناسان، حداقل از سال ۱۸۷۱ به مفهومی چند جانبه به کار برده‌اند. این کاربرد آزاد تاکنون ادامه دارد. بر همین مبنا از الگو، گاه در توجه به کیفیت‌های رفتاری، الگوهای آرمانی و رفتاری و گاه در توجه به اصول فرهنگ‌ها یاد شده است (گولد، ۱۳۷۶، ص ۹۱)

برخی الگو را بعنوان بخشی که شکل یا کیفیت کل را نشان می‌دهد، و برخی آن را بعنوان پیش نویس یا نموداری که راه معمولی یک عمل یا رفتار و یک ساختار ادراکی را نمایش می‌دهد، معرفی کرده‌اند. (هومن، ۱۳۸۶، ص ۶۵)

حکمرانی: پدیده حکمرانی (Governance) موضوعی است میان رشته‌ای، بین شاخه‌های حقوق، جامعه‌شناسی، مدیریت، اقتصاد و علوم سیاسی. پژوهشگران این حوزه عمدتاً بر مباحث جدیدی مانند تکه تکه شدن قدرت میان سطوح دولتی و فرو دولتی، تشویق و ترغیب تمرکززدایی از دولت و اتکاء روزافزون بر انواع جدید مشاوره و مشارکت شهروندان، متمرکز هستند. حکمرانی اغلب با نگاهی جدید، به محدود نمودن قدرت سنتی سلسله مراتبی (بالا- پائین) و تغییر مسیر آن به سوی تصمیم‌های جمعی می‌پردازد. [۳۹] پژوهشگران این حوزه معتقدند ناکارآمدی دولت‌ها در انجام یک‌ه تازانه امور موجب خلق این مفهوم شده، لذا با تفکیک حوزه‌های مختلف دولت و تمایز میان بخش خصوصی و دولتی و تمایز میان دولت و جامعه مدنی، سعی در تغییر ساختار سنتی قدرت و وزن دهی بیشتر به نهادهای موازی دولت در تصمیم‌گیری‌ها و سیاستگذاری‌ها دارند. از این رو قدرت موثر و مشروع قدرتی است که از طریق مشارکت و منازعه نهادها و نیروهای متنوع در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و جهانی بدست می‌آید. [۷] در فرهنگ لغت آکسفورد حکمرانی "فعالیت یا روش حکمراندن، اعمال کنترل یا قدرت بر فعالیت زیر دستان و نظامی از قوانین و مقررات" تعریف شده

است. سازمان ملل متحد نیز حکمرانی را این گونه تعریف می کند: "حکمرانی مجموعه ای از اقدامات فردی و نهادی، عمومی و خصوصی برای برنامه ریزی و اداره مشترک امور است و فرآیند مستمری از ایجاد تفاهم میان منافع متفاوت و متضاد است که در قالب اقدامات مشارکتی و سازگار حرکت می کند و شامل نهادهای رسمی و ترتیبات غیررسمی و سرمایه اجتماعی شهروندان است". به این ترتیب باید گفت مفهوم حکمرانی بر همیاری حکومت و جامعه مدنی مبتنی است. این مفهوم بر این اصل بنیادی استوار است که حکومت ها به جای آنکه به تنهایی مسئولیت کامل اداره جامعه را در تمام سطوح آن بر عهده گیرند، بهتر است در کنار شهروندان، بخش خصوصی و نهادهای مردمی، به عنوان یکی از نهادها یا عوامل مسئول اداره جامعه محسوب شوند. با ورود شهروندان یا به مفهوم سازمان یافته تر آن، جامعه مدنی، به عرصه تصمیم گیری و سیاستگذاری، جریان اداره کشور از یک نظام اقتدارگرا و آمرانه به فرایندی مردم سالار و مشارکتی تبدیل خواهد شد.

در کاربرد واژه حکمرانی باید به دو نکته توجه داشت. نخست اینکه، حکمرانی متفاوت از حکومت (Government) است. [۴۳] حکمرانی بعنوان یک مفهوم، مشخص می سازد که قدرت در داخل و خارج از اقتدار رسمی و نهادهای حکومت و در قالب سه گروه اصلی از بازیگران، حکومت، بخش خصوصی و جامعه مدنی جریان دارد. دوم اینکه حکمرانی بر فرآیند تاکید دارد و مشخص می سازد که تصمیم ها با توجه به روابط پیچیده بین تعدادی از بازیگران با اولویت ها و سلاقی متفاوت گرفته می شوند. حکمرانی، توافقی را بین اولویت ها و سلاقی رقیب و متضاد برقرار می کند و این، اساس و شالوده مفهوم حکمرانی است. [۴۲]

الگوی حکمرانی اسلامی: شیوه حکومتی است که بر اساس مبانی، اصول و روش های اسلامی و متکی بر مطلوبیت ها و خواست های اسلام طرح ریزی شده است. این الگو که بر مبنای نظریه مردم سالاری دینی طراحی شده است، بدیلی برتر برای مدل «حکمرانی خوب» محسوب می شود و می تواند برای ادیان و مذاهب گوناگون مورد استفاده قرار گیرد. مولفه ها، اصول و شاخص های حکمرانی اسلامی در چارچوب سه رابطه اصلی «روابط حکومت و مردم»، «روابط حکومت با عرصه های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی» و «نظام اداری و روابط اجرای حکومت» قابل طراحی و تبیین است. [۱۵]

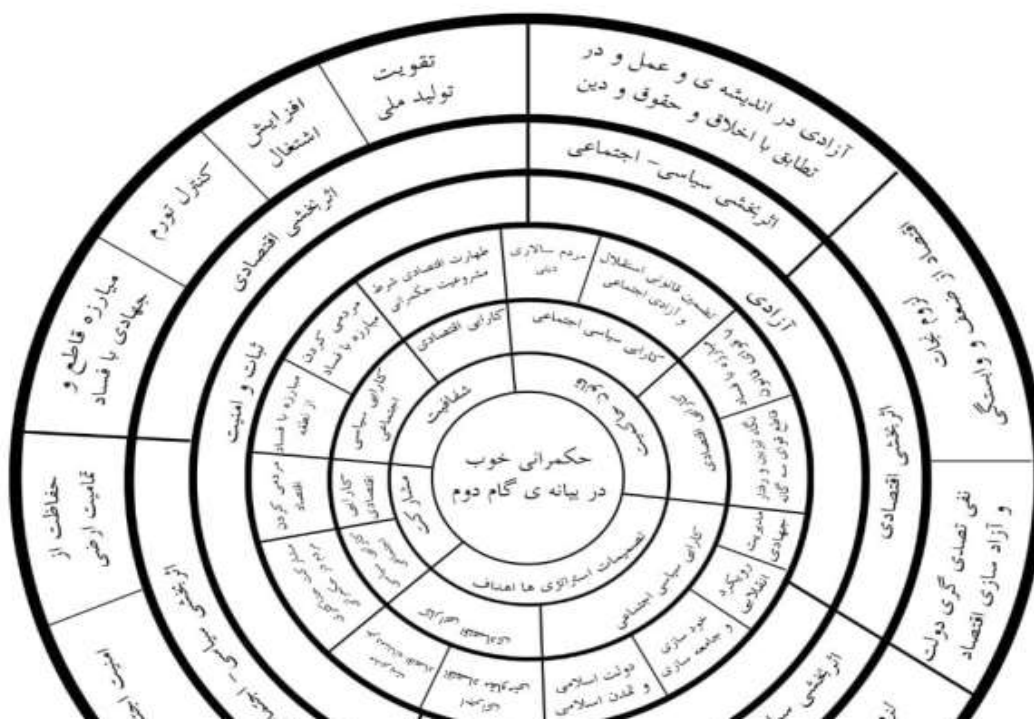
تفاوت حکمرانی اسلامی با سایر نظریه های حکمرانی

تفاوت حکمرانی اسلامی با سایر نظریه های حکمرانی مانند حکمرانی خوب عبارتست از:

۱. با توجه به جامعیت دین در تعریف و شناخت انسان، اهداف حکمرانی اسلامی جامع تر و کامل تر از نظریه های غربی است که موفق به شناخت مناسب از انسان نشده اند.

۲. ناگفته نماند مدل های حکمرانی غربی دارای مزیت هایی از قبیل: الف- مبتنی بر تجربه متراکم بشر، ب- دارای ظاهر کامل و شیک (در عین حال، وجود تشتت در روح حاکم بر مدل های حکمرانی)، هستند.

۳. اگر به مؤلفه های حکمرانی خوب، شامل: الف- مشارکت، ب- پاسخگویی، پ- کارایی و اثربخشی، ت- شفافیت، ث- عدالت، ج- حاکمیت قانون، چ- مسئولیت پذیری و ح- اجماع پذیری، نگاه کنیم، متوجه می شویم اگرچه در ظاهر با بسیاری از مفاهیم اسلامی قرابت دارد، اما تفسیر نهادهای بین المللی همچون بانک جهانی از این مفاهیم با آنچه اندیشمندان مسلمان ارائه می نمایند، تفاوت های بنیادین دارد. همچنین، برخی مولفه های دیگر همچون «رفق و مدارا» که از اصول اولیه انسانی می باشد، در چارچوب های رایج غربی مشاهده نمی شود.

در بررسی ادبیات موجود در این زمینه پژوهشهای مربوط به حکمرانی خوب متنوع و متعدد می باشد، اما در مورد موضوع گام دوم انقلاب اسلامی و یا حکمرانی اسلامی در گام دوم انقلاب اسلامی پژوهشهای قابل به عرضی نیست و پژوهشی که به این دو موضوع توأمان پرداخته باشد مشاهده نشد. براساس نکات اشاره شده در قرآن کریم، نهج البلاغه و فرمایشات امامین شریف انقلاب اسلامی و اسناد تدوین شده در دو دهه اخیر لازم است همانند پژوهش در دست اقداماتی صورت پذیرد.

چیستی حکمرانی اسلامی :

منظور از «حکمرانی اسلامی» شیوه حکومتی است که در آن ابعاد روابط بین حکومت و مردم، تعامل اجزای تشکیل دهنده حکومت و رابطه آن با سایر حکومت ها، در اهداف و سیاست ها، قوانین و خط مشی ها، برنامه ریزی و اجرا و نظارت و ارزیابی بر اساس مبانی، اصول و روش های اسلامی تنظیم می گردد. در این چارچوب، تشکیلات اداری که با نرم افزار حکمرانی اسلامی به ساماندهی امور عمومی مردم می پردازد، «دولت معیار» نامیده می شود. در این پژوهش، نظریه مردم سالاری دینی به عنوان اصل موضوعه برای طراحی الگوی حکمرانی اسلامی مورد استفاده قرار گرفته است. [۱۷]

بر اساس تعریف فوق، هدف حکمرانی اسلامی را می توان زمینه سازی برای توسعه و تعمیق عقلانیت تهذیب یافته، اخلاق و معنویت گرایی دینی و رشد، تعالی و سعادت انسان و همچنین گسترش برخورداری از زندگی با نشاط، ایمن، سالم، عادلانه، آزاد و کریمانه دانست. بر این مبنا، از آنجا که مفاهیم و آموزه های اسلامی با فطرت انسانی هماهنگی دارد، این الگو می تواند برای ادیان و مذاهب دیگر نیز کارآیی داشته باشد. بنابراین، الگوی حکمرانی اسلامی به عنوان بدیل برتر مدل حکمرانی خوب می باشد. این الگو از همه تجارب بشری برای بهینه سازی نظام خود بهره می گیرد و تکنولوژی و روش های مصنوع انسانی را با معیار عقل و وحی سنجیده، سره را از ناسره تشخیص داده و در دستگاه و سیستم و اساس تقوا محور جدید جایابی نموده و کارکرد ویژه آن را باز تعریف می نماید. [۸]

گام دوم انقلاب اسلامی :

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی طرحی راهبردی است که رهبر معظم انقلاب اسلامی به مناسبت چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ارائه نمودند، طرحی که در آن برای استمرار راه انقلاب اسلامی به تبیین دستاوردهای چهل سال گذشته پرداخته شد و در آن با هدف «جهاد بزرگ برای ساختن

ایران اسلامی بزرگ» توصیه‌هایی ارائه شد. در این بیانیه رهبر انقلاب، ملت ایران به ویژه جوانان را مورد خطاب قرار دادند و به توضیح و روشن کردن مسئله برداشتن «گام دوم» به سوی آرمان‌های انقلاب اسلامی پرداختند. بیانیه گام دوم انقلاب به صورت کلی در هفت فصل شامل، (۱) علم و پژوهش، (۲) معنویت و اخلاق، (۳) اقتصاد، (۴) عدالت و مبارزه با فساد، (۵) استقلال و آزادی، (۶) عزت ملی، روابط خارجی، مرزبندی با دشمن، (۷) سبک زندگی تنظیم شده است. که این سرفصل‌ها به عنوان راهبردهایی برای حیات افتخار آمیز چهل سال دوم انقلاب اسلامی علاوه بر نکات و پیام‌های زیر دارای مشخصه و اهداف کلانی نیز می‌باشد که شکل دهنده الگوی حکمرانی اسلامی در گام دوم است [۵]:

نکته اول: تکریم و تعظیم ملت ایران - نکته دوم: توصیف انقلاب اسلامی به عنوان یک نهضت بزرگ دینی

نکته سوم: اضافه کردن شعارهای جدید به شعارهای انقلاب اسلامی - نکته چهارم: انقلابی ماندن

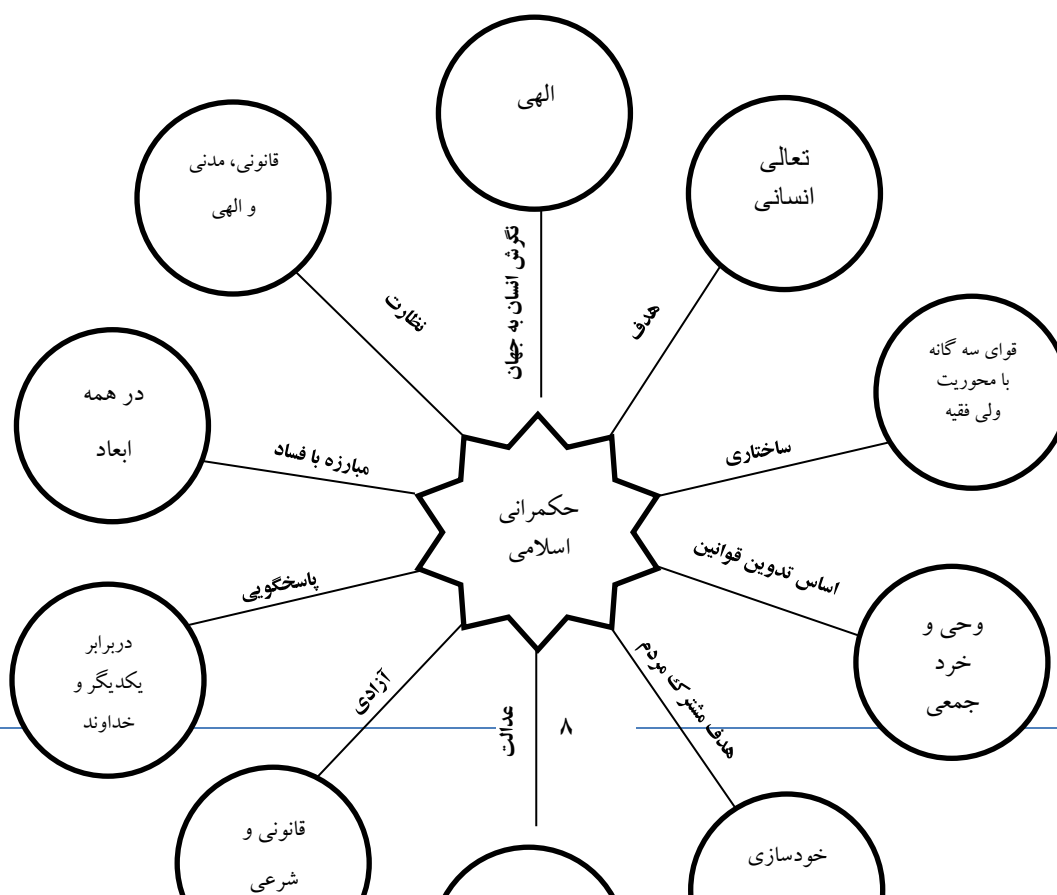
نکته پنجم: ایجاد تمدن نوین اسلامی - نکته ششم: تاکید بر بدیع و نوآورانه و اصیل بودن انقلاب اسلامی

نکته هفتم: بازتاب انقلاب اسلامی در نظام بین الملل - نکته هشتم: اعتقاد به اصل «ما می‌توانیم»

نکته نهم: تاکید بر دستاوردهای انقلاب اسلامی - نکته دهم: باور عمیق به انقلاب و انقلابی‌گری به مثابه مشی و منش

نکته یازدهم: کارنامه درخشان ۴۰ ساله انقلاب اسلامی (داخلی و خارجی) - نکته دوازدهم: امید و نگاه خوش بینانه به آینده

شکل ۲ - ابعاد مختلف حکمرانی اسلامی [۱۴]

روش پژوهش

در این پژوهش از روش تحقیق توصیفی برای توصیف مشخصه و اهداف حکمرانی و الزامات گام دوم انقلاب اسلامی استفاده شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات، روش مطالعه اسناد و مدارک و روش‌های متقن برای بهره‌مندی از نتایج تحقیقات مشابه و پیشین به کار گرفته شده است.

الگوی حکمرانی اسلامی مبتنی بر گام دوم انقلاب اسلامی:

آرمان حکمرانی اسلامی، تحقق حیات طیبه در جامعه اسلامی که در سرفصل‌ها و نکات استخراج شده در بیانیه گام دوم قابل مشاهده است. تحقق حیات طیبه در گستره پیشرفت علمی، معنویت و اخلاق، تولید و اقتصاد، عدالت محوری، استقلال و آزادی، عزت ملی و سبک زندگی اسلامی می‌باشد که حیات طیبه دارای ابعاد فردی و اجتماعی متناسب با شئون مختلف زندگی است. حیات طیبه، شؤن و ابعاد گوناگونی دارد که به صورتی منسجم و هماهنگ در تعامل با یکدیگر است. چنین جامعه‌ای مشخصات جامعه منتظر ظهور را دارد [۱]. جامعه‌ای که عقلانیت، ایمان و عمل صالح در سطح فردی، جمعی و حکومتی در پیوند با یکدیگر سبک زندگی مؤمنانه را ایجاد کرده و رشد و بالندگی دائمی را تضمین می‌کند، فساد در آن رو به کاهش بوده و ارکان ایمان و تقوی در همه نهادهای جامعه جریان دارد و منفعت عامه دستور کار سیاستگذاران آن جامعه است. همانطور که اشاره گردید حکمرانی اسلامی شیوه و روش اعمال و تنظیم قدرت، سیاستگذاری و اجرای سیاستها برای تحقق آرمان حیات طیبه از طریق مشارکت، هم‌افزایی و عملکرد بهینه نظام اسلامی و ارزیابی و ترمیم سیاست‌هاست. اگر نظام اسلامی را دارای سازمان و سیستم بدانیم که سازمان آن ارکان تشکیل‌دهنده آن باشد، سیستم آن روش و فرایندهای اعمال قدرت و تنظیم روابط بین ارکان این نظام است. در نظام مردم‌سالاری دینی ارکان حکمرانی شامل حاکم اسلامی، مردم، قوای اجرایی، تقنینی و قضایی و نهادهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، مذهبی و نظامی و امنیتی است. که سبب تقسیم‌بندی اهداف حکمرانی اسلامی در چهل سال دوم حیات انقلاب اسلامی به اهداف کلان و بخشی می‌گردد، در اهداف بخشی، سه حوزه حکومت، مردم، نهادها را مطرح نظر قرارداد [۹]:

اهداف کلان:

- زمینه‌سازی توسعه و تعمیق عقلانیت تهذیب‌یافته، اخلاق و معنویت‌گرایی دینی و رشد و سعادت انسان.
- گسترش برخورداری از زندگی با نشاط، ایمن و سالم، عادلانه، آزاد و کریمانه.

اهداف بخشی: الف) مولفه رابطه حکومت و مردم:

- حداکثر سازی مشارکت مردم و استفاده از نظرات و آراء و مشاوره‌های مردم، نهادهای مردمی و نخبگان در حوزه تصمیم سازی و تصمیم گیری
- ایجاد شرایط امر به معروف و نهی از منکر مردم و نهادهای مردمی در حوزه نظارت و کنترل و عملکرد به منظور ارتقای سطح عملکردی حکومت و کاهش فساد و افزایش اعتماد مردم - ی و مشروعیت نظام.

اصول راهبردی و عملیاتی:

- اصل حاکمیت رابطه رحمانی و خیرخواهی و مهرورزی حکومت نسبت به مردم
- اصل رعایت منافع عمومی و اصل رعایت افکار و رضایت عمومی
- اصل مشارکت عمومی و اصل اصلاح و نظارت همگانی؛ امر به معروف و نهی از منکر
- اصل وفاداری و رابطه مسئولانه مردم نسبت به حکومت و اصل شفافیت، اطلاع رسانی و پاسخ گویی

ب) مولفه نظام اداری و روابط اجرای حکومت:

- افزایش بهره وری (کارایی و اثربخشی) عقلانیت محور نظام اداری مدیریتی از طریق: شایسته سالاری و جابجایی نخبگان بر اساس اخلاق و عقلانیت و مشارکت، مشورت و تخصص محوری در سیاست گذاری کلان و بخشی
- نظارت، اصلاح و پالایش درونی و مبارزه با فساد و مشتری مداری و پاسخگویی نظام اداری

اصول راهبردی و عملیاتی:

- حوزه سیاست گذاری و قانون گذاری: اصل شورا و مشورت.
- حوزه روابط قوا: اصل وحدت، هماهنگی و هم افزایی، اصل تعدیل قدرت؛ تفکیک وظایف قوا و ارکان نظام و نظارت آن‌ها بر یکدیگر.
- حوزه نیروی انسانی: اصل رهبری ولی فقیه دین شناس، اصل شایسته سالاری، اصل ذکر؛ رشد و به سازی و اصل مسئولیت پذیری و خدمت گذاری.
- حوزه نظارت و کنترل: اصل نظارت آشکار و پنهان، اصل نظارت مردمی، اصل برخورد و واکنش مناسب.
- حوزه فرهنگ سازمانی: اصل فرهنگ قانون مداری، اصل فرهنگ جهاد و شهادت طلبی.
- حوزه منابع مالی: اصل بهره وری و سلامت مالی.
- حوزه فساد زدایی: اصل مبارزه همه جانبه با فساد، در دو بعد نظری و عملی و در ساحت های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و اصل سلامت، قاطعیت و استقلال نظام قضائی.

ج) مولفه روابط حکومت با سیاست/اقتصاد/فرهنگ

اهداف حکمرانی اسلامی در این مولفه، تنظیم روابط حوزه های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی با یکدیگر، حفظ کلیت و انسجام درونی و توسعه و هم افزایی بخش های مختلف نظام است.

اصول راهبردی و عملیاتی :

- ظرفیت ها و ملاحظات برنامه ها، سیاست ها و تصمیمات از زوایای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی
- توجه به موقعیت و جایگاه فرهنگ، سیاست و اقتصاد و رعایت جایگاه محوری فرهنگ و تربیت الهی
- توسعه پایدار، افزایش رضایت مردمی و حفظ ارزش های فرهنگی و هویت دینی - ملی
- طراحی، پالایش و بازآفرینی فرهنگی بر اساس اخلاق و معنویت دینی در حوزه فرهنگی
- رفاه پایدار و عادلانه با حمایت از سرمایه و کار ایرانی در حوزه اقتصادی
- روابط بین المللی عزت مندان، حکمت آمیز و مصلحت محور و فعالیت سیاسی آزادانه و امنیت کامل در فضای سیاسی اجتماعی

تشریح اصول و مولفه های الگوی حکمرانی اسلامی در گام دوم انقلاب اسلامی :

الف) مولفه روابط حکومت و مردم: (گروه های اجتماعی مردمی، گروه های قدرت، گروه های فشار، احزاب سیاسی و ...)

جدول شماره ۱ - الزامات مردم سالاری در راستای اتحاد ملی

اهداف یا اصول بنیادین	الف) افزایش اعتماد عمومی و مشروعیت نظام ب) حفظ کرامت انسانی
گزاره های واقع نگر فلسفی یا دینی	الف) حاکمانی که قدرت را ابزار فشار و زورگویی بر مردم قرار می دهند، حکومت پایداری ندارند. ب) مردم یا با حاکمان هم کیشند و یا هم نوع، پس حاکمان باید کرامت نوع انسانی را رعایت کرده و هیچ تبعیضی روا ندارند. اصول راهبردی و عملیاتی اصل حاکمیت رابطه رحمانی و خیرخواهی و مهرورزی حکومت نسبت به مردم
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل حاکمیت رابطه خیرخواهی و مهرورزی حکومت نسبت به مردم
شاخص های راهبردی و عملیاتی	الف) احسان به مردم ب) کاهش هزینه ها و مشکلات مردم و تامین نیازهای آنها ج) عدم اجبار مردم به امور غیرموظف د) رضایت مردمی از حکومت و عدم اجبار در پذیرش امور ه) بیان فضائل و خدمات مردم توسط حکومت و) دسترسی مردم به مدیران ز) فضا سازی امن و سهل برای بیان مسائل و مشکلات مردم

جدول شماره ۲ - اصل رعایت منافع عمومی در راستای عزت، حکمت و مصلحت نظام

اهداف یا اصول بنیادین	الف) اصل عدالت ب) افزایش اعتماد عمومی و مشروعیت نظام
گزاره های واقع نگر فلسفی یا دینی	الف) رضایت عمومی بر رضایت گروه های خاص برتری دارد. ب) عدم رعایت منافع عمومی موجب نارضایتی گسترده مردمی می شود. اصول راهبردی و عملیاتی اصل رعایت منافع عمومی
	الف) به میزان توجه حکومت ها به آراء و افکار عمومی، رضایت عمومی افزایش خواهد یافت. ب) دیدگاه و ارزش گذاری جامعه ایمانی نسبت به حاکمیت، اهمیت ویژهای دارد. ج) پیامبر اکرم (ص) در مرحله جامعه سازی و دولت سازی افکار عمومی را مورد نظر قرار دادند. و حضرت علی (ع) نیز تاکید زیادی به ملاحظه نظر قاطبه مومنین دارند.

جدول شماره ۳- اصل مشارکت عمومی در راستای عزت و اتحاد ملی

اهداف یا اصول بنیادین	اصل مردم محوری
گزاره‌های واقع نگر فلسفی یا دینی	تجربه و عقلانیت بشری به سازو کارهای مشخصی برای ایفای نقش مردم در حکومت در قالب نظام‌های مردم‌سالاری رسیده است. اصول راهبردی و عملیاتی اصل مشارکت عمومی
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل مشارکت عمومی
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف (احزاب قوی ب) انتخابات آزاد ج (مطبوعات و رسانه‌های مستقل د) شوراهای فراگیر در بخش‌های مختلف محلی، منطقه‌ای و ملی

جدول شماره ۴- اصل اصلاح و نظارت همگانی؛ امر به معروف و نهی از منکر در راستای معنویت و اخلاق

اهداف یا اصول بنیادین	اصل مسوولیت اجتماعی
گزاره‌های واقع نگر فلسفی یا دینی	اجبار اجتماعی و فضای محیطی حاکم می‌تواند جلوی بسیاری از ناهنجاری‌ها را گرفته و انجام بسیاری از هنجارها را تشویق کند.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل اصلاح و نظارت همگانی؛ امر به معروف و نهی از منکر
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف (وجود فرهنگ نظارت در سطح عمومی جامعه ب) وجود آزادی بیان و انتقاد و حمایت مسئولین امنیتی و قضایی از آمران به معروف و ناهیان از منکر ج) وجود فرهنگ نظارت بر حکومت در میان گروه‌ها و نهادهای تخصصی د) فرهنگ‌سازی در حوزه شناخت ابعاد معروف و منکر در میان مردم و مسوولین

جدول شماره ۵- اصل وفاداری و رابطه مسوولانه مردم نسبت به حکومت در راستای عزت و استقلال ملی

اهداف یا اصول بنیادین	اصل مسوولیت اجتماعی
گزاره‌های واقع نگر فلسفی یا دینی	مردم نسبت به حکومت‌هایی که پی گیر اهداف الهی است، به ویژه وقتی که خود به پا داشته‌اند، احساس تعلق و وفاداری دارند. در بینش دینی انسان باید قدر سرمایه‌ها را دانسته و سپاسگزار نعمت‌ها باشد
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل وفاداری و رابطه مسوولانه مردم نسبت به حکومت
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) دفاع همگانی از کیان حکومت اسلامی ب) آگاهی عمومی از اهداف و برنامه‌های حکومت و فرمانبرداری از آن ج) فرهنگ فرمانبرداری از حکومت

جدول شماره ۶- اصل شفافیت، اطلاع رسانی و پاسخگویی در راستای اقتصاد مقاومتی

اهداف یا اصول بنیادین	اصل مسوولیت همگانی اصل مردم محوری
گزاره‌های واقع نگر فلسفی یا دینی	مردم محوری اداره جامعه و مسوولیت همگانی در آن، جز از طریق دسترسی و دستیابی به اطلاعات مورد نیاز مقدور نیست.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل شفافیت، اطلاع رسانی و پاسخگویی
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) شفافیت اطلاعات ب) وجود نظام اطلاع‌رسانی عمومی ج) دسترسی همگانی به اطلاعات مورد نیاز د) دستگاه‌های اطلاع‌رسانی مستقل ه) پاسخگویی نهادها و مسوولان

جدول شماره ۷- اصل وحدت، هماهنگی و هم افزایی در راستای عزت ملی و انسجام درونی

اهداف یا اصول بنیادین	تنظیم روابط و حفظ کلیت و افزایش انسجام درونی و هم افزایی بخش‌های مختلف نظام
گزاره‌های واقع نگر فلسفی یا دینی	پیشرفت جامعه وابسته به هماهنگی اجزا و بخش‌های مختلف آن است
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل وحدت، هماهنگی و هم‌افزایی
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) توجه به تعاون و همکاری و رجحان منافع ملی و دینی بر منافع بخشی ب) مبارزه با تفرقه و اختلاف افکنی

جدول شماره ۸- اصل امنیت ملی در راستای عزت، حکمت و مصلحت نظام

اهداف یا اصول بنیادین	روابط بین‌المللی عزت‌مندانه، حکمت آمیز و مصلحت محور و فعالیت سیاسی آزادانه و امنیت کامل در فضای سیاسی اجتماعی
گزاره‌های واقع نگر فلسفی یا دینی	در فضای ناامنی انجام هیچ فعلیتی ممکن نیست
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل امنیت ملی
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) میزان امنیت روانی و اجتماعی ب) امنیت اقتصادی و سرمایه گذاری ج) قدرت بازدارندگی در برابر دشمنان د) وجود دستگاه‌های توانمند اطلاعاتی و امنیتی

جدول شماره ۹- اصل هم زیستی مسالمت آمیز و مقابله عادلانه با تجاوز در راستای عزت ملی ، روابط خارجی و مرز بندی با دشمن

اهداف یا اصول بنیادین	روابط بین المللی عزت مندانه، حکمت آمیز و مصلحت محور و فعالیت سیاسی آزادانه و امنیت کامل در فضای سیاسی اجتماعی
گزاره های واقع نگر فلسفی یا دینی	مسلمان آن کسی است که دیگران از شر او در امان باشند و زیان و نا امنی به کسی نرساند. گر چه در برابر تجاوز و ظلم نیز باید برخورد متناسب داشته باشد.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل همزیستی مسالمت آمیز و مقابله عادلانه با تجاوز
شاخص های راهبردی و عملیاتی	الف) حضور در پیمان ها و تعهدات مسالمت جویانه منطقه ای و بین المللی و عدم ورود به پیمان های ددمنشانه و جنگ افروزانه ب) برخوردهای متناسب سیاسی، اقتصادی، قضائی و نظامی با تجاوز

جدول شماره ۱۰- اصل رسالت جهانی و حمایت از حق طلبی در راستای عزت ملی ، روابط خارجی و مرز بندی با دشمن

اهداف یا اصول بنیادین	اصل مسوولیت اجتماعی
گزاره های واقع نگر فلسفی یا دینی	انسان مسلمان نمی تواند نسبت به سرنوشت سایر هم نوعان خود بی تفاوت باشد.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل رسالت جهانی و حمایت از حق طلبی
شاخص های راهبردی و عملیاتی	الف) ارائه ایده ها و طرح هایی برای حل مسائل و مشکلات جهانی ب) ارائه طرح ها و الگوهای موفق در ساحت های مختلف زندگی برای جوامع مختلف ج) حمایت از حرکت های حق طلبانه و رهایی بخش از راه های مناسب و معقول

جدول شماره ۱۱- اصل فقرزدایی و توجه به محرومین در راستای اقتصاد مقاومتی

اهداف یا اصول بنیادین	رفاه پایدار و عادلانه با حمایت از سرمایه و کار بومی در حوزه اقتصادی
گزاره های واقع نگر فلسفی یا دینی	فقر زمینه ساز کفر و بی ایمانی است و بزرگترین خطر جامعه ایمانی محسوب می شود
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل فقرزدایی و توجه به محرومین
شاخص های راهبردی و عملیاتی	الف) برنامه های بلندمدت و کوتاه مدت برای کاهش و محو فقر و محرومیت ب) میزان کاهش فقر و محرومیت (اقتصادی، فرهنگی و علمی) در جامعه به صورت سالیانه ج) توزیع عادلانه برنامه ها و اقدامات فقرزدایی و محرومیت زدایی د) میزان سرمایه گذاری برای کاهش فقر و حمایت از طبقه کم درآمد ه) توسعه بیمه همگانی (تأمین اجتماعی، بیکاری و...) و) توسعه حمایت از معلولان و بیماران صعب العلاج و افراد درمانده ز) حمایت از آسیب دیدگان اجتماعی

جدول شماره ۱۲- اصل تولید گرایی در راستای اقتصاد مقاومتی

اهداف یا اصول بنیادین	رفاه پایدار و عادلانه با اتکا به خود و حمایت از سرمایه و کار خود در حوزه اقتصادی اصل پیوند امور مادی و معنوی
گزاره‌های واقع نگر فلسفی یا دینی	استقلال جامعه ایمانی به برآوردن و تولید نیازهای خود است
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل تولید گرایی
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) فرهنگ کار و تلاش ب) سیاست گذاری ها و بودجه های حمایتی از بخش کشاورزی ، صنعت و تجارت ج) توجه به سیاست افزایش تولید و پیشرفت د) توجه به کشاورزی به عنوان یک فعالیت راهبردی و اساسی

جدول شماره ۱۳- اصل مسئولیت تربیتی و علمی در راستای سبک زندگی

اهداف یا اصول بنیادین	اصل مسئولیت اجتماعی
گزاره‌های واقع نگر فلسفی یا دینی	مسئولیت اجتماعی با سلامت افراد، پیوند وثیقی دارد؛ لذا هر کس به هر اندازه توان دارد باید نسبت به تربیت سایر انسان‌ها همت گمارد.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل مسئولیت تربیتی و علمی
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) موقعیت‌های رایگان، برابر و عادلانه تعلیم و تربیت ب) توجه به اثرات تربیتی کلیه اقدامات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و ایجاد فضای سالم اجتماعی برای رشد معنوی ج) توجه به اصول تعلیم و تربیت دینی در رسانه‌های مختلف دیداری ، شنیداری، مکتوب و...

ب) حوزه سیاست‌گذاری و قانون گذاری :

جدول شماره ۱۴- اصل شورا و مشورت در راستای سیاست‌گذاری و قانون گذاری

اهداف یا اصول بنیادین	اصل عقلانیت محوری و تجربه گرایی
گزاره‌های واقع نگر فلسفی یا دینی	تخصص و تجربه در میان انسان‌ها توزیع شده است و هر کسی بهرهای از دانش و آگاهی و تجربه را با خود دارد .
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل شورا و مشورت
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) وجود شوراهای مختلف در سطح ملی، منطقه‌ای، محلی در حوزه‌ها و موضوعات مختلف ب) امکان حضور و فعالیت نخبگان و خبرگان در نظام شورایی

جدول شماره ۱۵- اصل وحدت، هماهنگی و هم افزایی در راستای عزت ملی

اهداف یا اصول بنیادین	تنظیم روابط و حفظ کلیت و افزایش انسجام درونی و هم افزایی بخش های مختلف نظام
گزاره های واقع نگر فلسفی یا دینی	پیشرفت یک نظام و سیستم وابسته به هماهنگی اجزا و بخش های مختلف آن است.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل وحدت، هماهنگی و هم افزایی
شاخص های راهبردی و عملیاتی	الف) فرهنگ توجه به منافع ملی در برابر منافع بخشی ب) مبارزه با تفرقه و اختلاف افکنی

جدول شماره ۱۶- اصل رهبری ولی فقیه دین شناس در راستای معنویت و اخلاق

اهداف یا اصول بنیادین	اصل دین محوری
گزاره های واقع نگر فلسفی یا دینی	رهبری هر جامعه در تناسب با آرمان ها، اهداف و قوانین بنیادین آن جامعه انتخاب می شود تا بتواند آموزه های مورد نظر مردم را در حکومت و جامعه هدایت و رهبری و پیاده سازی کند.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل رهبری ولی فقیه دین شناس
شاخص های راهبردی و عملیاتی	الف) سازو کار شناسایی رهبری و نظارت بر وی ب) ویژگی های اخلاقی، دینی و کارآمدی فقیه

جدول شماره ۱۷- اصل شایسته سالاری در راستای عدالت و مبارزه با فساد

اهداف یا اصول بنیادین	افزایش بهره وری (کارایی و اثربخشی) عقلانیت محور نظام اداری مدیریتی
گزاره های واقع نگر فلسفی یا دینی	نیروی انسانی زیربنای تحول و سرمایه اصلی نظام سیاسی - اجتماعی می باشد. اقتضای تعهد و عقلانیت سپردن امور به اهلش می باشد.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل شایسته سالاری
شاخص های راهبردی و عملیاتی	الف) شاخص دین شناسی اجتهادی یا تقلید از دین شناس ب) ایمان به هدف، تعهد به حق و عدالت و انگیزه خدمت ج) آگاهی/ تخصص و بصیرت د) کرامات اخلاقی؛ دارای ویژگی اصالت، شجاعت، قناعت، فروتنی و... و خالی از صفات بخل، حرص، جهل، ظلم، جبن و... ه) صداقت و قاطعیت ز) ساده زیستی ح) حسن تدبیر ط) امانت داری ی) سعه صدر ک) توانایی جسمی و روحی ل) مردم گرایی و تواضع

جدول شماره ۱۸- اصل ذکر، رشد و بهسازی در راستای معنویت و اخلاق

اهداف یا اصول بنیادین	اصل معنویت گرایی
گزاره‌های واقع‌نگر فلسفی یا دینی	فکرها مانند بذرهایی هستند که بدون آبیاری ذکرها دچار غفلت‌ها می‌شوند.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل ذکر؛ رشد و بهسازی
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) برنامه‌های اخلاقی، معنوی و تهذیبی ب) بررسی میزان کاهش و ضعف شاخص‌های شایستگی

جدول شماره ۱۹- اصل مسئولیت پذیری و خدمت گذاری در راستای عدالت و مبارزه با فساد

اهداف یا اصول بنیادین	اصل مسوولیت اجتماعی اصل عقلانیت اصل شایسته سالاری
گزاره‌های واقع‌نگر فلسفی یا دینی	مسئولیت اجتماعی ایجاب می‌کند که عنصر شایسته، مسوولیت خدمت را درک کند و عقلانیت مدیریتی ایجاب می‌کند که استعداد شایستگی وی در مقام عمل به ظهور و بروز برسد.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل مسوولیت پذیری و خدمت گذاری
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) بهره‌وری نیروی انسانی و ساعات کار مفید کارکنان ب) مشتری محوری و رضایت ارباب رجوع ج) خدمت بی منت

جدول شماره ۲۰- اصل فرهنگ قانون مداری در راستای معنویت و اخلاق

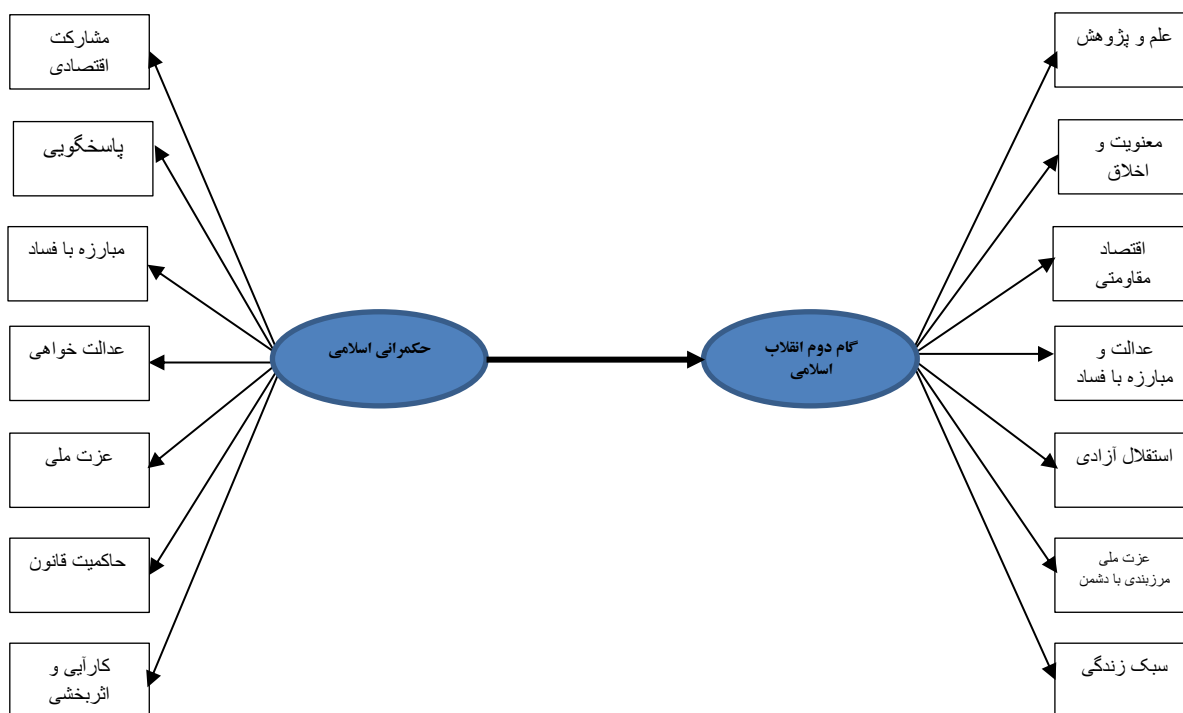
اهداف یا اصول بنیادین	اصل قانون گرایی
گزاره‌های واقع‌نگر فلسفی یا دینی	قانون محور حرکت حکومت است و در صورتی که به آن عمل نشود، شیرازه فعالیت‌های اجتماعی از هم گسسته خواهد شد.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل فرهنگ قانون مداری
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) شناخت قانون در میان کارگزاران و مردم ب) ساز و کار بررسی قانون گرایی و شناسایی انحراف از آن ج) برخورد با قانون گریزان

جدول شماره ۲۱- اصل فرهنگ جهاد و شهادت طلبی در راستای معنویت و اخلاق

اهداف یا اصول بنیادین	اصل معنویت گرایی و ایثارگری
گزاره‌های واقع‌نگر فلسفی یا دینی	زندگی دنیوی انسان مسلمان با نیت‌های معنوی او است که در پیوند با زندگی اخروی او قرار می‌گیرد.
اصول راهبردی و عملیاتی	اصل فرهنگ جهاد و شهادت طلبی
شاخص‌های راهبردی و عملیاتی	الف) بهره‌وری بالاتر کارگزاران نظام اسلامی نسبت به معدل دیگران ب) جایگاه ایثارگران و تکریم و تعظیم آنها

خواسته‌ها، انتظارات، اهداف و تدابیر در حکمرانی اسلامی و گام دوم انقلاب اسلامی در یک نگاه در شکل ۲ آمده است.

شکل ۳- تبیین الگوی حکمرانی اسلامی مبتنی بر گام دوم انقلاب اسلامی (مولفه‌های کلان)

نتیجه گیری :

حکمرانی در واقع می‌تواند بخش نرم افزاری حکومت را در یک جامعه تشکیل دهد و به سازوکارها و روابطی که منجر به اعمال حکومت دارد، اشاره می‌کند. به عبارت دیگر، مبانی معرفت‌شناختی، هستی‌شناختی و انسان‌شناختی مردم‌سالاری، دیدگاه‌های کلان یک مکتب نسبت به اجتماع و جامعه را در پی دارد و حاصل آن‌ها را می‌توان به عنوان اصول پایه مردم‌سالاری دینی و مبانی حکمرانی اسلامی صورت‌بندی نمود.

در واقع الگوی حکمرانی اسلامی، شیوه اداره، و سرپرستی و اعمال ولایت الهی توسط دولت اسلامی است. حکومتی است که بر اساس مبانی، اصول و روش‌های اسلامی و متکی بر مطلوبیت‌ها و خواست‌های اسلام طرح ریزی شده است. این الگو که بر مبنای نظریه مردم‌سالاری دینی طراحی شده است، بدیلی برتر برای مدل «حکمرانی خوب» محسوب می‌شود و می‌تواند برای ادیان و مذاهب گوناگون مورد استفاده قرار گیرد. مولفه‌ها، اصول و شاخص‌های حکمرانی اسلامی در چارچوب سه رابطه اصلی «روابط حکومت و مردم»، «روابط حکومت با عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی» و «نظام اداری و روابط اجزای حکومت» قابل طراحی و تبیین است. مهمترین مؤلفه حکمرانی مطلوب در نظام اسلامی، مردم‌سالاری و مشارکت عمومی مردم در تعیین سرنوشت خویش، در قالب شرکت در انتخابات و تعیین مسئولین مختلف نظام اسلامی است.

بر اساس آن چه گفته شد، هدف زیربنایی حکمرانی اسلامی را می‌توان شامل زمینه سازی توسعه و تعمیق عقلانیت تهذیب یافته، اخلاق و معنویت‌گرایی دینی و رشد، تعالی و سعادت انسان، گسترش برخورداری از زندگی با نشاط، ایمن و سالم، عادلانه، آزاد و کریمانه، دانست. همچنین به الگوی حکمرانی اسلامی مبتنی بر گام دوم انقلاب اسلامی با سه مولفه اشاره گردید. جهت یادآوری در حوزه مولفه رابطه حکومت و مردم، هدف اصلی، حداکثر سازی مشارکت مردم و استفاده از نظرات و آراء و مشاوره‌های مردم، نهادهای مردمی و نخبگان در حوزه تصمیم سازی و تصمیم گیری، ایجاد شرایط امر به معروف و نهی از منکر مردم و نهادهای مردمی در حوزه نظارت و کنترل فعالیت‌ها و عملکرد به منظور ارتقای سطح عملکردی حکومت و کاهش فساد و افزایش اعتماد مردمی و مشروعیت نظام است. سپس به اصول حاکم بر هر کدام از این‌ها پرداخته شد.

در ادامه شاخص‌های حکمرانی اسلامی در گام دوم انقلاب اسلامی برای هر مولفه در اصول مختلف مطرح گردید، که منطبق بر هفت سرفصل و نکات مستخرج از بیانیه گام دوم و حیات چهل سال بعدی انقلاب اسلامی می‌باشد. بطور مثال برای مولفه اول، احسان به مردم، کاهش هزینه‌ها و مشکلات مردم و تامین نیازهای آنها، عدم اجبار مردم به امور غیرموظف، رضایت مردمی از حکومت و عدم اجبار در پذیرش امور، بیان فضائل و خدمات مردم توسط حکومت، دسترسی مردم به مدیران، حاکمیت ضوابط بر روابط و رعایت حق و قانون برای همگان، جلوگیری از نفوذ احزاب، صنوف و افراد خاص، پرهیز از ویژه خواری خود و دیگران، فضا سازی امن و سهل برای بیان مسائل و مشکلات مردم اسلامی، رعایت فضای حداکثری اتحاد ملی، ایجاد فضای بیان افکار عمومی، ساز و کار نظرسنجی در حوزه قانونگذاری و اجرا، رضایت عمومی و میزان محبوبیت کارگزاران و مدیران، احزاب قوی، فراگیر و آزاد، انتخابات آزاد، مطبوعات و رسانه‌های مستقل، شوراهای فراگیر در بخش‌های مختلف محلی، منطقه‌ای و ملی، وجود فرهنگ نظارت در سطح عمومی جامعه، وجود آزادی بیان و انتقاد و حمایت مسئولین امنیتی و قضایی از آمران به معروف و ناهیان از منکر، وجود فرهنگ نظارت بر حکومت در میان گروه‌ها و نهادهای تخصصی، فرهنگ سازی در حوزه شناخت ابعاد معروف و منکر در میان مردم و مسوولین، دفاع همگانی از کیان حکومت اسلامی، آگاهی عمومی از اهداف و برنامه‌های حکومت و فرمانبرداری از آن، فرهنگ

فرمانبرداری از حکومت، بیان آزادانه نظرات و انتقادات مردم، پرهیز از نگاه قدسی مردم به حکومت، شفافیت اطلاعات، وجود نظام اطلاع‌رسانی عمومی، دسترسی همگانی به اطلاعات، دستگاه‌های اطلاع‌رسانی مستقل، پاسخگویی نهادها و مسوولان. این شاخص‌ها برای شناسایی و تشخیص میزان رعایت اصول ذکر شده در حوزه روابط حکومت و مردم می‌توانند موثر باشند.

دومین مولفه، به حوزه نظام اداری و روابط داخلی اجزای حکومت بازمی‌گردد. هدفی که حکمرانی اسلامی در این حوزه در پی آن است عبارت است از: افزایش بهره‌وری (کارایی و اثربخشی) عقلانیت محور نظام اداری مدیریتی از طریق: «شایسته‌سالاری و جابجایی نخبگان بر اساس اخلاق و عقلانیت»، «مشارکت، مشورت و تخصص محوری در سیاست‌گذاری کلان و بخشی»، «نظارت، اصلاح و پالایش درونی و مبارزه با فساد» و «مشارکت مردمی و پاسخگویی نظام اداری» است. اصولی که در حوزه نظام اداری اسلام در گام دوم انقلاب قابل طرح است عبارت است از: اصل شورا و مشورت در حوزه سیاست‌گذاری، اصل وحدت، هماهنگی و هم‌افزایی، اصل تعدیل قدرت، تفکیک وظایف قوا و ارکان نظام و نظارت آنها بر یکدیگر در حوزه روابط قوا، اصل رهبری ولی فقیه دین‌شناس، اصل شایسته‌سالاری، اصل ذکر؛ رشد و بهسازی، اصل مسوولیت‌پذیری و خدمتگزاری در حوزه نیروی انسانی، اصل نظارت آشکار و پنهان، اصل نظارت مردمی، اصل برخورد و واکنش مناسب؛ در حوزه نظارت و کنترل، اصل فرهنگ قانون‌مداری، اصل فرهنگ جهاد و شهادت‌طلبی.

سومین مولفه به روابط حکومت با عرصه‌های سیاست، اقتصاد و فرهنگ معطوف می‌شود. هدف حکمرانی اسلامی در چهل سال دوم حیات خود در این حوزه، «تنظیم روابط حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی با یکدیگر، حفظ کلیت و انسجام درونی و توسعه و هم‌افزایی بخش‌های مختلف نظام با در نظر گرفتن: ظرفیت‌ها و ملاحظات برنامه‌ها، سیاست‌ها و تصمیمات از زوایای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی»، «توجه به موقعیت و جایگاه فرهنگ، سیاست و اقتصاد و رعایت جایگاه محوری فرهنگ و تربیت الهی» و «توسعه پایدار، افزایش رضایت مردمی و حفظ ارزش‌های فرهنگی و هویت دینی - ملی با رعایت ملاحظات: «طراحی، پالایش و بازآفرینی فرهنگی بر اساس اخلاق و معنویت دینی در حوزه فرهنگی»، «رفاه پایدار و عادلانه با حمایت از سرمایه و کار ایرانی در حوزه اقتصادی» و «روابط بین‌المللی عزت‌مندانه، حکمت‌آمیز و مصلحت‌محور و فعالیت سیاسی آزادانه و امنیت کامل در فضای سیاسی اجتماعی» می‌باشد. «اصل وحدت، هماهنگی و هم‌افزایی» حاکم بر همه حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. در کنار این اصل، «اصل امنیت ملی»، «اصل وفای به عهد و پیمان»، «اصل هم‌زیستی مسالمت‌آمیز و مقابله عادلانه با تجاوز»، «اصل رسالت جهانی و حمایت از حق طلبی» و «اصل نفی سلطه» در حوزه سیاست، «اصل فقرزدایی و توجه به محرومین»، «اصل تولید گرایی» و «اصل توسعه گرایی» در حوزه اقتصاد و «اصل مسوولیت تربیتی و علمی» در حوزه فرهنگ مطرح شده است. در کنار شاخص‌های «فرهنگ تعاون و همکاری و رجحان منافع ملی و دینی بر منافع بخشی» و «مبارزه با تفرقه و اختلاف‌افکنی»، شاخص‌های «امنیت روانی و اجتماعی»، «امنیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری»، «قدرت بازدارندگی در برابر دشمنان»، «وجود دستگاه‌های توانمند اطلاعاتی و امنیتی»، «تعهد به عهد و پیمان حاکمان با مردم و عدم غلبه پیمانهای حزبی و گروهی بر منافع مردم و نظام»، «پابندی به پیمانهای ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی»، «حضور در پیمان‌ها و تعهدات مسالمت‌جویانه منطقه‌ای و بین‌المللی و عدم ورود به پیمان‌های ددمنشانه و جنگ افروزان»، «برخورد‌های متناسب سیاسی، اقتصادی، قضائی و نظامی با تجاوز»، «ارائه ایده‌ها و طرح‌هایی برای حل مسائل و مشکلات جهانی»، «ارائه طرح‌ها و الگوهای موفق در ساحت‌های مختلف زندگی برای جوامع مختلف»، «حمایت از حرکت‌های حق‌طلبانه و رهایی بخش از راه‌های متناسب و معقول»، «وجود سازوکار بررسی معاهدات و توافقات» و «وجود سازوکار بررسی تحولات و اقدامات دولت‌های کفر و طراحی اقدامات مورد نیاز در برابر آن» در حوزه سیاست، «برنامه‌های بلندمدت و کوتاه مدت برای کاهش و محو فقر و محرومیت»، «میزان کاهش فقر و محرومیت (اقتصادی، فرهنگی و علمی)

در جامعه به صورت سالیانه»، «توزیع عادلانه برنامه‌ها و اقدامات فقرزدایی و محرومیت زدایی»، «میزان سرمایه گذاری برای کاهش فقر و حمایت از طبقه کم درآمد»، «توسعه بیمه همگانی (تأمین اجتماعی، بیکاری و...)»، «توسعه حمایت از معلولان و بیماران صعب‌العلاج و افراد درمانده»، «حمایت از آسیب دیدگان اجتماعی»، «میزان سیاستها و بودجه‌های حمایتی از بخش کشاورزی، صنعت و تجارت»، «توجه به سیاست افزایش تولید و پیشرفت»، «توجه به کشاورزی به عنوان یک فعالیت راهبردی و اساسی»، «وجود الگو و برنامه‌های بومی توسعه و پیشرفت» و «افزایش رفاه و درآمد ملی» در حوزه اقتصاد و «موقعیت‌های رایگان، برابر و عادلانه تعلیم و تربیت»، «توجه به اثرات تربیتی کلیه اقدامات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و ایجاد فضای سالم اجتماعی برای رشد معنوی» و «توجه به اصول تعلیم و تربیت دینی بر رسانه‌های مختلف دیداری، شنیداری، مکتوب و ...» در حوزه فرهنگ مطرح شده است.

منابع:

- [۱] امام‌قلی پور، سارا؛ آسمانه، زهرا؛ شاخص حکمرانی در اسلام و تاثیر آن بر بروندهای سلامت در ایران، فصلنامه علمی-ترویجی اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره پانزدهم، تابستان ۱۳۹۵
- [۲] میرزاپور ارمکی، ابوالفضل، ارائه الگوی اسلامی-ایرانی دولت سازی با تاکید بر تجربه حکمرانی اسلامی، فصلنامه علمی-پژوهشی متعالیه، زمستان ۱۳۹۸
- [۳] عقابایی جزئی، محمد، طراحی الگوی حکمرانی اقتضایی برای اجرای اثربخش سیاست های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، بهار ۱۳۹۸
- [۴] صفریان، روح الله، الگوی حکمرانی خوب و توسعه اقتصادی در ایران و ترکیه (۲۰۰۶ تا ۲۰۱۷)، فصلنامه علمی-ریافت‌های سیاسی و بین‌المللی، زمستان ۱۳۹۸
- [۵] اقبال، حدیث، رجبی فرجاد، حاجیه، الگوی حکمرانی خوب در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، فصلنامه پژوهش های انقلاب اسلامی، سال نهم زمستان ۹۹، ویژه نامه‌ی بانه گام دوم، صفحات ۳۷-۹
- [۶] اسلامی، روح الله، دولت مشروطه و حکومت مندی مکانیکی، دولت پژوهی، سال اول، ۱۳۹۴
- [۷] رمضانی پور، حسین، مروری بر اندیشه های فقهی سیاسی شیخ فضل ... نوری، قابل دسترس در: www.iribnews.ir/fa/news/1743836//
- [۸] بردبار، غلامرضا، ارائه الگوی حکمرانی خدا مدار، فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت اسلامی، تابستان ۱۳۹۴
- [۹] ماحوزیت، رضا؛ اعتصامی، مسعود، نظریه دولت در اندیشه سیاسی سنت گرایان، دولت پژوهی، ۱۳۹۶
- [۱۰] صدر، سید محمدباقر، فدک فی التاریخ، تهران مؤسسه البعث، ۱۴۰۴ ق
- [۱۱] صدر، سید محمدباقر، المدرسة القرآنیة، تهران، مرکز الابحاث و الدراسات التخصصیة، ۱۴۲۱ ق
- [۱۲] صدر، سید محمدباقر، لمحہ فقیہ عن مشروع دستور الجمهوریة الاسلامیة فی ایران، تهران: جهاد البناء، ۱۳۹۹ ق
- [۱۳] میدری، احمد، خیر خواهان، جعفر، حکمرانی خوب؛ بنیان توسعه، تهران، مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۸۳، صص ۱۹۳-۱۹۴

- [۱۴] توسلی نائینی، جایگاه و نقش قانون اساسی در مردم سالاری دینی با نگاهی به قانون اساسی، فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال ششم، شماره ۳۱، بهار ۵۸۳۱، ص ۹۷
- [۱۵] حکمرانی، ماهنامه گنجینه، شماره ۰۸، آبان ۱۳۸۸.
- [۱۶] کمالی، یحیی، حکمرانی خوب چیست ؟، ماهنامه تدبیر، شماره ۶۰۲، تیر ۱۳۸۸.
- [۱۷] میدری، احمد، حکمرانی خوب، بنیان توسعه، مرکز پژوهش های مجلس ۳۸۳۱ به نقل از مجله چشم انداز ایران مهر ۱۳۸۹.
- [۱۸] رضایی، حسن و همکاران، طراحی و تبیین مولفه ها و شاخص های اساسی حکمرانی اسلامی دولت معیار، آثار پژوهشی سالهای ۸۴ تا ۹۲، مرکز بررسی های استراتژیک
- [۱۹] [۱۳۹۳]. دانایی فرد، ح.؛ حسینی، س.؛ فانی، اظرفیت خط مشی گذاری عمومی - کلید توسعه یافتگی. تهران، انتشارات صفار. ۱۳۹۳
- [۲۰] عقابایی، م، اجرای خط مشی حکمرانی عمومی با رویکرد .سخنوران تهران، انتشارات . ۱۳۹۶
- [۲۱] عبدالحمید، م.؛ عبدالحسین . زاده، م کشف و استخراج مؤلفه ها و خرده نظام های دانشکده حکمرانی از طریق کاربست مطالعه دانشکده تطبیقی ها حکمی مرانی منتخب . فصلنامه مدیریت دولتی، ۱۳۹۶
- [۲۲] استوار، مجید. نهادهای فراگیر و توسعه در نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی، پژوهشی رهیافت انقلاب اسلامی، زمستان ۱۳۹۷
- [۲۳] کفیلی، وحید. تأثیر حکمرانی خوب بر رابطه ی بین توسعه ی مالی و رشد اقتصادی، مجله اقتصادی، سال هفتم و هشتم، مهر و آبان و آذر. ۱۳۹۶
- [۲۴] محمودی، امیر. حکمرانی مطلوب؛ سازوکار ایجاد توانمندی در تحقق توسعه، فصلنامه سیاست جهانی زمستان ۱۳۹۶
- [۲۵] هوشمند، داریوش. رابطه ی توسعه و کیفیت حکمرانی از منظر اقتصاد سیاسی (مطالعه موردی جمهوری اسلامی ایران)، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم سیاسی. ۱۳۹۸
- [۲۶] بهامین، ماجد، الگوی حکمرانی و شفافیت اقتصادی دولت، دانشگاه تربیت مدرس، تهران ۱۳۹۸
- [۲۷] ابراهیم پور، حبیب، بررسی نقش حکمرانی خوب در کارآمدی دولتها، کنفرانس بین المللی نخبگان مدیریت، دانشگاه شهید بهشتی، تهران ۱۳۹۵
- [۲۸] گرجی، محمدرضا، حکومت داری و حکمرانی خوب، فصلنامه چالش های جهان، بهار ۱۳۹۶
- [۲۹] ابطحی، سید مصطفی، بررسی و تبیین حکمرانی شایسته در رویکرد حکمرانی نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه راهبرد سیاسی، تابستان ۱۳۹۷
- [۳۰] مستقیمی، مهدیه سادات، تحلیل معنای حکمرانی شایسته با تأکید بر آموزه های قرآنی، دانشگاه قم ۱۳۹۸
- [۳۱] عیوضی، محمدرحیم، بررسی مولفه های حکمرانی خوب از منظر امام خمینی (ره)، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام علمی-پژوهشی، پاییز ۱۳۹۵
- [۳۲] بهجت، محسن، نظریه پایه الگوی حکمرانی اسلامی در ایران، مجموعه کامل آثار و مقالات برگزیده نهمین کنگره پیشگامان پیشرفت، تهران ۱۳۹۵
- [۳۳] امینی سابق، زین العابدین، تبیین نظریه مسئولیت اجتماعی جوانان در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با تأکید بر حکمرانی خوب، فصلنامه مدیریت کسب و کار، پاییز ۱۳۹۸
- [۳۴] رضایی، حسن، نسبت سنجی الگوی حکمرانی خوب و مردم سالاری دینی، فصلنامه راهبرد سال بیست و هفتم، زمستان ۱۳۹۷
- [۳۵] امام جمعه زاده، سید جواد، الگوی حکمرانی مد * خوب؛ جامعه همکار و دولت کارآمد در یریت توسعه، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، پاییز ۱۳۹۵

[۳۶] منتظری، محمد، الگوی حکمرانی خوب از دیدگاه نهج البلاغه گامی در جهت تبیین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، دو فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، تابستان ۱۳۹۷

[۳۷] قلی پور، رحمت اله، تحلیل رابطه الگوی حکمرانی خوب و فساد اداری، فرهنگ مدیریت، پاییز ۱۳۸۴

[۳۸] اکبری، زهرا، طراحی الگوی سه شاخگی حکمرانی خوب در سازمانهای چند سطحی، مطالعات مدیریت راهبردی، زمستان ۱۳۹۸

[39] Akhtar, Rahimi (2018). Governance, Corruption and Economic Growth: A Panel Data Analysis of Selected SAARC Countries, Pakistan Economic and Social Review.

[40] Akintunde, Johnson. (2017). Good Governance and Development in Nigeria: The Gap between Rhetoric and Reality, International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences

[41] Liu, Jiadange. (2018). The Effect of Governance Quality on Economic Growth, Shanghai State University

[42] Abdulhamid, M. & Abdolhosseinzadeh, M. (2017). The discovery and extraction of the components and sub-systems of the faculty of government through the implementation of a comparative study of elected colleges. Public Administration Quarterly, (9), 378-359. (in Persian)

[43] Carter, N. (2015). The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy. 2nd edn, Cambridge: Cambridge University Press